

get teremt a know-how és az információcserére a régiók között (*tudományos, társadalmi-kulturális szint*), az *idegenforgalom* fejlődik (közös marketing tevékenységen és a közös projekteken keresztül) (Tóth J. 1996, Horváth Gy. 1998, Czimre K. 2001, Pál. Á.–Nagy I. 2000).

A határkutatók a rendszerváltást követően helyesen ismerték fel, hogy a hatékony és eredményes határon átnyúló struktúrák felállítása Kelet-Közép-Európa országaiban is szükséges. A létrejövő interregionális struktúrák jelentősége – egyikük igen találó megfogalmazása szerint – mindenekelőtt abban rejlik, hogy a határ menti együttműködés interregionális szervezeteinek a létrejötte és gyors fejlődése „a térségnek politikai tartalmat biztosít, s hozzájárul az új európai területi dimenziók kialakításához” (Scott, J. 1997). Ez az új területi dimenzió már azokat az együtt élő határregiókat jeleníti meg, ahol széleskörű kapcsolatok alakulnak ki a gazdasági-társadalmi-kulturális élet legkülönbözőbb területein, oldva a történelmi feszültségeket, s elősegítve különféle népek és nemzetek egymásratalálását, megbékélését (Rechnitzer J. 1999b).

A számtalan euroregionális szervezet, *eurorégió (nagyregió)* és egyéb *kisregió* vagy *kvázi eurorégiós jellegű szerveződés, ún. eurorégió típusú struktúrák* közül Magyarország országhatárai mentén is szép számmal jöttek létre integrációs tömörülések. A határ menti együttműködés legmagasabb szintjét jelentő, Magyarországon működő eurorégiós kooperációk száma, a Duna-Körös-Maros-Tisza Eurorégió 1997-ben történt létrehozásával ma már háromra emelkedett, de több eurorégió, s még több eurorégió típusú együttműködés szerveződése van folyamatban. A már meglévő három *magyarországi (nagyregió-s jellegű) eurorégiós együttműködés közül kettő* működési területe – a térségben elsőként 1993. február 14-én létrejött *Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetsége (Kárpátok Eurorégió)*, illetve az 1997. november 21-én Szegeden alakult *Duna-Körös-Maros-Tisza Regionális Együttműködés* (rövidítve: DKMT) – éppen a *kelet-magyarországi határvidék*, az ország északkeleti, keleti és délkeleti határregióit foglalja magában (I. ábra).

Magyarország keleti államhatárai mentén tevékenykedő két nagy euroregionális szervezet eddigi működésének eredményességével kapcsolatos megítélés meglehetősen felemás, a legtöbb gond és probléma, már csak a körülmények és az ún. *multiregionális-transznacionális jellege*, illetve *területisége, hatalmas méretei miatt* a Kárpátok Eurorégió tevékenységével kapcsolatos. Különösen ez utóbbi működéséről vagy éppen működésképtelenségéről látott már számos értékezés napvilágot (Illés I. 1993, Baranyi B. 2002a, 2002b, 2003a).

1. ábra. Eurorégiók és határon átnyúló regionális együttműködések Kelet-Magyarország részvételével 2002-ben
 Forrás: Hardi T. ábrája alapján részben átszerkesztve, MTA RKK Győr–Debrecen

Megint más kérdés, s ez részben a helyi kezdeményezések és együttműködések szintjén jobban működő DKMT Eurorégió esetében is igaz, hogy a hatalmas területi kiterjedés, az együttműködés viszonylag nagy területe önmagában is nehezíti az érdemi együttműködést. Különösen érvényes megállapítás ez a Kárpátok Eurorégióra, amelynek viszonylag óriási méretei (161 000 km², 16 millió lakos) egy jelentősebb nagyságú ország területét teszi ki, mintegy kéttucat közigazgatási egységére kiterjedően, olykor nem is szomszédos országokkal érintkezve, már-már pusztán emiatt is a működésképtelenség felé sodorják a szervezetet. Igaz a DKMT Eurorégió is viszonylag nagy területet (77.000 km²) fog át, és közel 6 millió fős népességet érint, de ez mégiscsak „kezelhetőbb” nagyságrend, mint a Kárpátok Eurorégióé. Arról nem is szólva, hogy a négy magyar megyét (Jász-Nagykun-Szolnok, Csongrád, Bács-Kiskun, Békés), a négy román megyét (Krassó-Szörény, Temes, Arad, Hunyad) és a Vajdaság tartományt magában tömörítő DKMT Eurorégió az együttműködés szorosabb és konkrét formáját képviselve mind természetföldrajzi, mind gazdasági-társadalmi jellegét tekintve – Trianon előtt voltaképp egy ország területéhez tartozva – régtől fogva homogénebb, s már történelme során is (pl. az Osztrák–Magyar Monarchia ide-

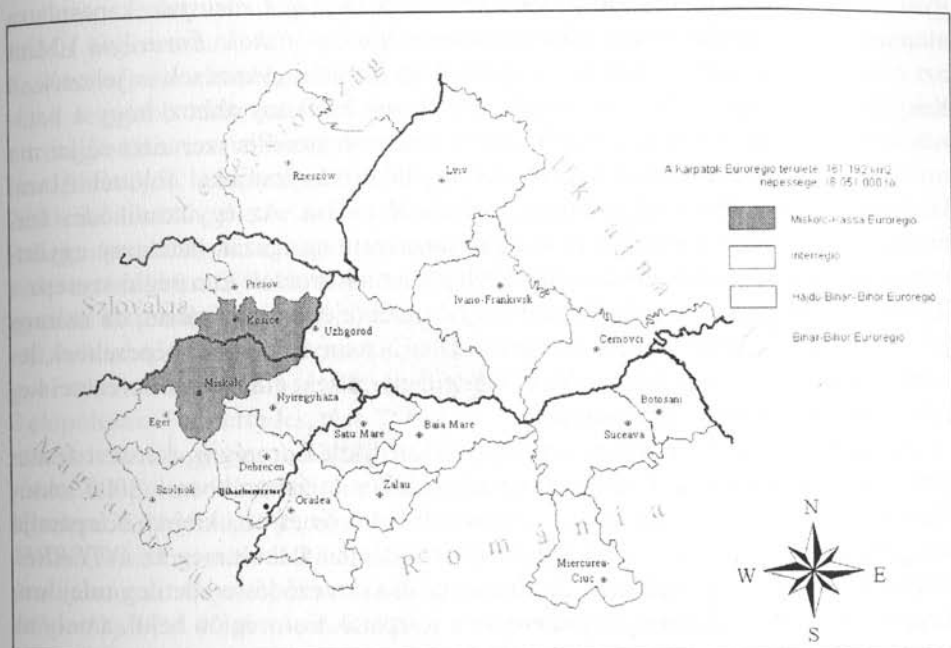
jén) erőteljesebb fejlődésnek indult térség volt, mint a Kárpátok Eurorégiót alkotta területek (Süli-Zakar I. 1998, Baranyi, B. 2003)

Mindkét nagyrégiós euroregionális szervezet esetében, közös jellemzőként mondható el, hogy különböző múltbeli és újkeletű politikai, gazdasági-társadalmi, etnikai okok – s nem csak a területiség, a túlméretezettség – miatt – egyéb történet, etnikai, külpolitikai problémákról nem is szólva – ma még képtelenek ellátni azokat a funkciókat, amelyeknek a fejlettebb nyugat-európai térségek nagy interregionális szervezetei már sokkal sikeresebben felelnek meg. A jórészt érthető különbségeket a *formális elemek túltengését* az amúgyis rövid múlttra visszatekintő, a „serdülőkor” problémáival küszködő két kelet-magyarországi nagyrégiók esetében a működésükkel kapcsolatos fenntartások és hiányosságok fejeződnek ki a rájuk vonatkozó ismeretek *alacsony társadalmi beágyazottságában*. Mint azt az 1998-ban elvégzett, majd 2001–2002-ben megismételt, illetve a 2001–2002-ben a magyar–román és a magyar–ukrán határ menté kilenc-kilenc településpárjára vonatkozó empirikus vizsgálatok, egyaránt bizonyították lakossági körökben a *Kárpátok Eurorégió és a DKMT szerepének*, céljainak és rendeltetésének – egyáltalán nevének – az *ismerete feltűnően szegényes* közvetlenül a határtérség önkormányzatai részéről, illetve lakossága körében. Számos jel mutat arra, hogy a *szomszédos határ menti régiók különböző szinteken történő összefogásával*, a közös érdekek és érdekelttség felismerésével *a mai határon átnyúló kapcsolatoknál jóval működőképesebb együttműködések jöhetnek létre* (Baranyi, B.–Balcsók, I.–Damcs, L.–Mező, B. 1999, Baranyi B. szerk. 2001, 2003b).

Új euroregionális szerveződések Biharban

Az európai integráció megvalósításában fölöttébb jelentős szerepet játszik a határ menti térségek, a határregiók, különösképpen pedig a határ két oldalán fekvő *szomszédos területek, települések és településegységek* sokoldalú gazdasági, társadalmi, kulturális *együttműködése*. A határon átnyúló együttműködések erősítését követelik meg a hasonló természet- és településföldrajzi pozíciók és adottságok, a hajdan volt történelmi alapok és a határ túloldalán élő magyarsággal ápolandó kapcsolatok is. Ebben *a kapcsolatépítésben rendelkeznek ígéretes kilátásokkal azok a kisebb intézményesített együttműködési formák, ún. eurorégió típusú struktúrák*, amelyek szépszámmal jöttek létre, illetve vannak születőben Kelet-Közép-Európában, s köztük Magyarország keleti államhatárai mentén is. A nagy eurorégiós szervezetek helyett, sokszor azok keretei között a *kiseb interregionális szerveződések mozgékonyaságuk és a közvetlenebb egymáshoz kapcsolódás, a szorosabb kötődés és az együvé tartozást* megalapozó identitás miatt is számos területen

hatékonyabban képesek szolgálni a határon átvélő kapcsolatok ügyét, mint a hatalmas, nagy kiterjedésű eurorégiós szintű kooperációk, mint például a Kárpátok Eurorégió (2. ábra).

2. ábra. A Kárpátok Eurorégió és a működési területén lévő, illetve formálódó eurorégió típusú interregionális szervezetek
Forrás: Saját szerkesztés. MTA RKK ATI Debreceni Osztály

Az ország keleti államhatárai mentén jelen pillanatban három határ régióban rajzolódnak ki, főként a centrumvárosok közötti szorosabb interregionális (kiszéregiós) együttműködés földrajzi keretei. Ezek közül a Nyíregyháza-Ungvár (Užhorod), valamint a Debrecen-Berettyóújfalú-Nagyvárad (Oradea) városkapcsolatokra épülve már konkrét együttműködések fogalmazódtak meg, míg a magyar-román-jugoszláv hármás határ mentén Szeged, Arad, Temesvár (Timișoara) és Szabadka (Subotica) városok között a hozzá tartozó térségekkel együtt további konkrét, intézményesült kapcsolatépítés várható (Golobics P. 1996). A potenciális és a már létrejött eurorégiók szerveződésében az ország államhatárai mentén, köztük Kelet-Magyarország esetében is erősebben érvényesülnek a nagyvárosi, kistérségi vagy éppen megyei érdekek, mint a kevésbé vagy egyáltalán nem létező magasabb szintű regionális akaratok (Rechnitzer J. 1999b).

A magyar és a román oldali bihari térséget is magában foglaló *Kárpátok Eurorégió* működési területén jelenleg *több konkrét interregionális együttműködés, eurorégió típusú struktúra van formálódóban, illetve jött létre.* (Ugyancsak a Kárpátok Eurorégió működési területén, de már az Észak-Magyarország magyar–szlovák határai mentén, a *Miskolc-Kassa (Košice) várospár* kapcsolatra alapozva szerveződött meg a közelmúltban a *Košice-Miskolc Eurorégió.*) Mint azt a már hivatkozott kérdőíves vizsgálatok és korábbi elemzések is jelezték, a Kárpátok Eurorégió számos ok miatt nem eléggé hatékony ahhoz, hogy a határon átnyúló kapcsolatok motorjává váljon, az euroregionális szervezet céljai ma még csak kevéssé ismertek, kapcsolatai az önkormányzatokkal fölöttébb laza, különösen a kistélepüléseken nincs érzékelhető hatása. Az együttműködés formális elemein túl a Kárpátok Eurorégió szervezete az igazán hatékony együttműködés szempontjából túlméretezett. Meglehet a Kárpátok Eurorégió szerepe a jövőben is hasznos lehet a határ menti együttműködések ápolásában, de számos jel és tapasztalati tény utal arra, hogy minden bizonnyal működőképesebbek lehetnek azok a két- vagy háromoldalú kezdeményezések, amelyek szervezeti keretei most alakulnak ki (*1, 2. ábra*).

Az előbbi állítást támasztja alá, hogy a Kárpátok Eurorégió „kereteit feszegető” euroregionális szerveződések közül – időben a legkorábban – 2000. október 6-án Szabolcs-Szatmár-Bereg, a romániai Szatmár és az ukrajnai Kárpátalja megyék részvételével, az ún. kisregiók modell alapján alakult meg az *INTERREGIO trilaterális együttműködés (2. ábra)*. Az új szerveződés eredetileg tulajdonképpen nem más, mint *egy programregió* a Kárpátok Eurorégióin belül, amely az érintett területek egymás közötti kapcsolatait hivatott elősegíteni. A trilaterális együttműködésről szóló megállapodás szerint *az Interregio célja* a Kárpátok Eurorégió keretei között, *a határ menti együttműködés kiépítése és fejlesztése, konkrét határon átnyúló együttműködési projektek kidolgozása és megvalósítása a helyi önkormányzatok szintjén.* Az alapító dokumentum leszögezi egyben, hogy a megállapodás a magyar–ukrán, magyar–román, román–ukrán kétoldalú államközi szerződésekben foglalt idevágó feladatok megvalósítását szolgálja.

Az újonnan létrejött euroregionális szerveződés a határtérségben többek között az átfogó infrastrukturális, a természet-, a környezet- és vízvédelem, a gazdaság és az idegenforgalom, az oktatás és képzés fejlesztését, az interetnikus kapcsolatok, a közös kulturális örökségek ápolását tűzte ki célul. Az Interregio támogatja, koordinálja, szervezi és fejleszti a határon átnyúló projektek és programok kidolgozását és lebonyolítását, ezen túl segíti azokat a városok és községek érdekében álló projektjeit és programjait is, amelyek megfelelnek a szervezet fejlesztési céljainak. A megállapodás keretein belül javasolt kétoldalú projektek (pl. a gazdaság, az idegenforgalom és a határátkelők fejlesztése, a természet-, a környezet- és vízvédelem, a kulturális örökség ápolása, az oktatás és

képzés stb.) az Interregio valamennyi tagjának támogatását élvezik. Az együttműködő partnerek segítséget nyújtanak egymásnak a tervezett fejlesztések megvalósításához, amelynek finanszírozását az együttműködő partnerek hozzájárulásából és más pénzügyi forrásokból igyekeznek megteremteni, külön megállapodások szerint. Jelenleg a *programrégió valós eurorégiós szervezetté való alakítása folyamatban van*, az együttműködés bázisául a *Nyíregyháza-Ungvár-Szatmárnémeti városkapcsolatok* szolgálnak.

A legújabb határ menti interregionális szerveződések közül immár de jure euroregionális szervezetnek számít a *Hajdú-Bihar–Bihar, valamint a Bihar-Bihar Eurorégió*, amelyeknek az alapítását megfogalmazó szándéknyilatkozatot 2001 áprilisában, illetve novemberében már jóváhagyták a szomszédos megyei önkormányzatok, kistérségek és települések polgármesterei, vezetői. A *hajdan volt történelmi, a természet- és településföldrajzi adottságokat és funkciókat* megyei és kistérségi szinteken újra összekapcsoló két euroregionális szervezet közül, a kialakult vonzáskörzet-viszonyok alapján szerveződő kistérségeket, magyar oldalon az 1998-ban Biharkeresztes központtal alakult Határmenti Bihari Települések Területfejlesztési Társulását, szomszédos oldalon pedig a hasonló elnevezéssel, ugyancsak 1998-ban, Bors központtal létrejött, 17 romániai határ menti települést tömörítő társulást magában foglaló, *Biharkeresztes központtal létrehozott kistérségi típusú Bihar-Bihar Eurorégió Határon Átnyúló Együttműködés* (rövidített névvel *Bihar-Bihar Eurorégió*) szervezet hivatalos jóváhagyására immár az *Alapító okirat ünnepélyes aláírására 2002. április 12-én a Bihar-Bihar Expo (V. Határ menti Kiállítás és Vásár) alkalmából került sor az új euroregionális szervezet központjában, Biharkeresztesen*.

A másik, az ún. *megyei szintű* euroregionális szervezet, a *Hajdú-Bihar–Bihar Eurorégió* alapítódokumentumainak hivatalos aláírása a két megyeszékhely (*Debrecen és Oradea*) és a két megye vezetőinek jelenlétében pedig 2002. október 11-én történt ünnepélyes keretek között a romániai Nagyváradon. Az alapító okiratok szerint mindkét euroregionális szervezet nyitott, tagja lehet bármely önkormányzat, önkormányzatok társulása, önkormányzatok részvételével működő társadalmi szervezet, nonprofit civil szervezet, illetve egyéb jogi személy, amely a romániai Bihar megyében, Magyarországon Hajdú-Bihar megye és az érintett határ menti kistérségi társulások területén van bejegyezve vagy nyilvántartásba véve, az alapszabályt elfogadta, s a szervezet célkitűzéseinek a megvalósításán munkálkodik és teljesíti tagi kötelességeit. A nagyobb léptékű, megyék közötti együttműködésre alapozott Hajdú-Bihar–Bihar Eurorégió és a kistérségi szinten létrejött Bihar–Bihar Euroregionális Szervezet alapító okirataiban egyaránt tekintettel van a vonatkozó európai uniós elvárásokra, valamint a határ menti és a határon átnyúló együttműködéseket szabályozó különféle magyar–román nemzetek közötti megállapodásokra és egyéb

nemzetközi irányelvekre. Mindkét interregionális szerveződés alapszabálya fontos célkitűzésének tekinti a megállapodásban foglalt földrajzi terület gazdasági-társadalmi fejlődésének és felzárkóztatásának elősegítését a határ menti együttműködésben rejlő lehetőségek maximális kihasználását. Szinte megegyező módon szerepel a két különböző szervezet céljai között a társadalmi, gazdasági, környezeti és kulturális szempontból egyaránt összehangolt, fenntartható fejlődés megvalósítása, valamint az európai integrációs folyamatokra való felkészítés és az azokban való részvétel igénye. Az alapszabályok rendelkezései azt is megerősítik, hogy ún. *kisrégiós, határ menti együttműködésre* épülő eurorégiós modell erőteljesebben épít a közvetlen kétoldalú kapcsolatokra. eleve kisebb térségben gondolkodva a régió területi összefüggéseit zártabban közvetíti, miközben megőrzi a „nagyregiós modell” számos stratégiai elemét. Ez az – elvileg legalábbis – minden tekintetben „mozgékonyabb”, operatívabb, a kölcsönösséget jobban érvényesítő modell, a történelmi és hajdan volt közigazgatási hagyományok révén is a *leghatékonyabb intézményi és szervezeti keretűl szolgálhat a Hajdú-Bihar–Bihor Eurorégió*nak, újabban pedig a „*Bihar-Bihor*” eurorégiós szerveződésnek is (*Bihar-Bihor Eurorégió 2002, Hajdú-Bihar–Bihor Eurorégió 2002*).

A két új magyar–román kvázi „*mini eurorégió*” alapjául szolgáló funkcionális terület hipotetikus lehatárolásánál részben a *nagycentrumok (Debrecen-Nagyvárad)* szűkebb vonzáskörzetét, részben pedig ebben a térségben kialakult történelmi, gazdasági és társadalmi tényezők és összefüggések vehetők figyelembe. tágabb értelmezésben az együtt közel 14 ezer km²-t és mintegy 1.2 millió lakos kitevő magyar Hajdú-Bihar és a román Bihor megyék. Az együttműködés tágabb bázisát azonban főként az egykori, Trianon előtt még egy megyét alkotó bihari területek és települések alkotják, amelyből a mai Hajdú-Bihar megyében leginkább szűkebben a berettyóújfalu KSH-kistérség 31, tágabb értelemben a *Bihari Önkormányzati Szövetség* 39 települése. Az utóbbi kistérségi szövetség keretei között, s részben azzal párhuzamosan ugyancsak az 1990-es évek elején szerveződött meg *Biharkeresztes* székhellyel, a bihari térség 19 közvetlen határ menti települését tömörítő *Határmenti Bihari Települések Területfejlesztési Társulása*, amely a közelmúltban alakított ki interregionális együttműködést a magyar–román államhatár túloldalán fekvő szomszédos településekkel, településtársulásokkal, de facto kistérségekkel – Romániában ugyanis ma még ilyen területszerveződési szint hivatalosan nincs.

A magyarországi bihari részek, köztük *Berettyóújfalu* sorsát sorsdöntően meghatározó eseményt a trianoni döntés jelentette. Az 1920. évi trianoni békediktátum – mint annyi más határ menti település számára – tragikus fordulatot hozott *Berettyóújfalu* és térsége életében is. Csonka-Bihar későbbi fejlődése nem érthető meg enélkül. Az új államhatárok megvonásával ugyanis *Berettyóújfalu* – vele

együtt 60 bihari település – elszakadt addigi természetes központjától, *Nagyváradtól*, s centrumközeli helyzetből egy periférikus, halmozottan hátrányos helyzetű, igencsak elszigetelt terület, az ún. Csonka-Bihar, vagy az akkoriban ugyancsak elterjedt kifejező szófordulattal a „maradék Biharország” része lett (3. ábra).

3. ábra. Az egykori Bihar vármegye az 1949/50-es közigazgatási reform után
 Forrás: Saját szerkesztés. MTA RKK ATI Debreceni Osztály

A trianoni döntés különösen súlyosan érintette Bihar vármegyét, hiszen területének csupán negyede, lakosságának pedig mindössze harmada maradt az új határokon belül. Ráadásul a túloldalra került a megyeszékhely mellett az összes többi város is, s ezáltal teljesen életképtelenné váltak a vonzásközpontjukat elvesztő, perifériahelyzetbe kerülő területek. A hatalmas területű, *Nagyvárad* székhelyű történelmi Bihar vármegyéből a trianoni döntés nyomán Magyarországnál maradt bihari részek kétszeresen is perifériává váltak, mert egyfelől az országhatárra kerültek, másfelől pedig elvesztették centrumukat, Váradot, amelyhez jól működő gazdasági-piaci, igazgatási és infrastrukturális kapcsolatok kötődtek,

miközben a jelentősebb magyarországi városoktól (*Debrecen, Békéscsaba* stb.) távol egyetlen városias település sem maradt Biharban. Közlekedési hálózata szétदारabolódott, s a hozzá tartozó területek csak csekély térkapcsolati rendszerben álltak egymással. Ezt azonban a revíziós politika sikerében bízva a két világháború között nem vették figyelembe, és önállóan hagyták funkcionálni a területét, közlekedési hálózatát és piacait tekintve egyaránt megcsonkult vármegyét. „Csonka-Bihar” székhelyül a központi települést, Berettyóújfalu jelölték ki, amelyet *Mendöl Tibor*, a korszak híres és éleslátású geográfusa „a faluban elíteltett városmag” jelzővel illetett (*Mendöl T. 1938*).

A „maradék Bihar” még csonkult formájában sem számított kis közigazgatási egységnek. A maga 2.771 km² területével nagyobb is volt, mint a szomszédos Hajdú vármegye (2.386 km²). A magyar oldalon maradt Bihar vármegye 60 települését (mintegy 176 ezer lakossal) kezdetben hat, majd hét járásba szervezték, amelyek közül az egyik a berettyóújfalui maradt. A település azonban nem volt felkészülve a megyeszékhelyi szerepre, és a kortársak közül sokan nem tartották jónak az átmenetinek tekintett, ugyanakkor a korabeli keretek között egyetlen lehetséges megoldást. A két világháború, illetve 1944–50 között Berettyóújfalu székhellyel Csonka-Biharként továbbélő életképtelen megyemaradványt az 1949/1950. évi közigazgatási átszervezés szüntette meg: déli részén 12 települést (*Sarkadot* és környékét) Békés megyéhez csatoltak, a maradék 48-at pedig egyesítették a Dél-Nyírség, valamint *Polgár* és környékének néhány településével megnövelt területű Hajdúval. A megnövekedett területű és népességű új, *Debrecen* székhelyű megye neve a Bihar földrajzi név megőrzése érdekében is Hajdú-Bihar lett (*3. ábra*).

A „Csonka-Bihar” és a romániai oldalon fekvő Bihar megye sokoldalú együttműködése annál is inkább kívánatos, mert a térség gazdaságának központja századokon keresztül *Nagyvárad* volt. A Biharban meglévő vonzáskörzeti, urbanizációs és elmaradottsági problémák jelentős része a trianoni határmegvonás után jelentkezett, s arra vezethető vissza. *Az új országhatár megfosztotta a mai Hajdú-Bihar megye déli, délkeleti részét természetes központjától, Nagyváradtól, másrészt az új országhatárokon belül is centrumélküli, periféria-helyzetű, határ menti peremterületté tette a térséget.* Az 1920-as trianoni döntést követően a Magyarországnál maradt bihari részek központja *Berettyóújfalu* lett, ám a siettében megyeszékhelynek kinevezett *Berettyóújfalu* regionális funkciói hosszú ideig nem épültek ki a megfelelő mértékben, s nem tudott a környék valódi központjává válni. Ebből a súlyos, következményeit tekintve máig ható helyzetből ígérnek kitorést a formálódó *Hajdú-Bihar-Bihar és Bihar-Bihar Euró régiók* és a hozzájuk szoros szálakkal fűződő, a hajdanvolt bihari területek és települések határon átnyúló együttműködését szorgalmazó *Bihari Vállalkozási Övezet*, amely az államhatár sokoldalú gazdasági együttműködés szálainak a szorosabbra fűzését, az államhatár elválasztó szerepének

a mérséklését tűzte ki célul a határ két oldalán fekvő bihari, illetve bihori térségek között (Béres Cs.–Süli-Zakar I. 1990, Baranyi B. 2001b).

A bihari települések a városok kivételével a megye legnagyobb kiterjedésű egybefüggő hátrányos helyzetben lévő területét alkotják gyakorlatilag az egykori vármegyerezseket egyesítő 1950-es közigazgatási reform óta. Ezt felismerve a települési önkormányzatok az országban az elsők között, nyomban az önkormányzati törvény elfogadását követően, már az 1990-es évek elején létrehozták a *Bihari Önkormányzatok Szövetségét*. A részben történelmi (hajdandvult) közigazgatási alapokon, részben pedig a kialakult vonzáskörzet alapján alulról, demokratikusan szerveződő kistérség létrejöttének ugyanakkor nemcsak ez a kedvezőtlen körülmény adott megfelelő alapot, hanem az egykori vármegye „feltámasztásának” igénye is, amit a *Hajdú-Bihar–Bihar Euroregionális Szervezet* létrehozását célzó szándéknyilatkozat 2001 áprilisában történt aláírása is jelzett.

Az együttműködési szándék komolyságát és aktualitását mutatja, hogy ma már nem is egy, hanem mindjárt két eurorégiós szervezet létrehozásának a lehetősége is felvetődött, sőt a szervezeti keretek kialakítása már meg is történt. A Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés 2001. november 23-ai ülésén hozott határozata szerint két eurorégió is megkezdheti a kapcsolatépítést Hajdú-Bihar és a romániai Bihar megye, illetőleg a két megyén belüli kisebb kistérségek és településtársulások között. Az utóbbi – a kisebb kiterjedésű euroregionális struktúra, az ún. *munkaközösség-típusú* együttműködés –, a *Biharkeresztes* székhellyel működő Bihar-Bihar Eurorégió az országhatár két oldalán meglévő határ menti településtársulásokhoz tartozó helységek gazdasági, kulturális és turisztikai közeledését szolgálja. Ugyanezt tűzte ki maga elé a nagyobb, középszintű területi egységek együttműködését célzó, *Debrecen* központú Hajdú-Bihar–Bihar Eurorégió is. A közgyűlési határozat mindkét régió létrehozását támogatta és alapszabályát elfogadta, így a jövőben várhatóan a két euroregionális szerveződés egymás mellett dolgozik és kölcsönösen támogatja Hajdú-Biharban az eurorégiók határon átnyúló kapcsolatépítő munkáját. Az önkormányzatok a jövőben tehát több szálon tudják gazdasági érdekeiket érvényesíteni. Az sem elképzelhetetlen – mint erre konkrét utalások már történetek –, hogy a Bihar-Bihar régió mintájára más kistérségek között is létrejönnek hasonló együttműködések. Erre vonatkozó szándékukat más kistérségek is bejelentették már.

Az újdonsült euroregionális szervezetek, a *Hajdú-Bihar–Bihar* és a *Bihar-Bihar Eurorégió* közös jellemzője az is, hogy mindkét együttműködés intézményszerű szervezetei kereteinek a kialakítását megelőzte és működésének lehetséges kereteit és tartalmát meghatározó módon befolyásolta az, hogy területükön országosan is az elsők között jött a *vállalkozói övezetek* egyike. A bihari térségben a magyar–román határ mentén, nagyjából a mai Bihar–Bihar Eurorégió mű-

ködési területén, a *Berettyóújfalú-Bihakeresztes-Nagyvárad* térszerkezeti tengelyen szerveződő *Bihari Vállalkozási Övezet* (továbbiakban: BVÖ) időrendben másodikként az országban pedig az 1998. március 19-ei kormányhatározat hívta életre. Ami a BVÖ és a határmentiség kérdését illeti, abból kell kiindulni, hogy a *határ menti, perifériális szerep*, amely a KSH körzetbesorolás szerinti (NUTS 4 szint) berettyóújfalui kistérség sajátja eddig jobbra negatív következményekkel járt együtt. *A javuló román-magyar kapcsolatok azonban átértékelik ezt a hátrányos helyzetet*, mivel a két ország közötti gazdasági kapcsolatok kiépítésével és bővítésével egyszeriben *egy határokon átnyúló régió (a történelmi Bihar) központjába (tengelyébe) esik* Az európai integráció fejlődése és a Romániában zajló változások felértékelik a szomszédos, magyar térségek jelentőségét is. *A BVÖ egy konkrét és lényeges eszköz, szervezeti keret lehet mindkét fél potenciális lehetőségeinek feltárásában és hasznosításában.* Az elmúlt évtizedek jól ismert körülményei hátráltatták, gátolták az ilyen irányú kezdeményezéseket. A változások mindkét fél részéről várakozásokat szültek az iránt, hogy a határ menti térségek határon átnyúló együttműködése új lendületet visz a két ország gazdaságába is.

Ismeretes, hogy a multinacionális vállalatok terjeszkedésük során a szomszédos országokban, régiókban építenek ki első lépésben hídfoállást, ebből a szempontból a nyugati cégek romániai befektetéseikhez, a piacszerzéshez szükségük van ugródeszkaként egy a BVÖ-höz hasonló pozíciót és biztonságos gazdasági környezetet kínáló területre. A BVÖ ezeknek a beinduló folyamatoknak lehet színtere azáltal, hogy a befektetésösztönző, tökevonzó hatásával a katalizátor szerepét tölti be a térség gazdaságában. Ha létrejön (a későbbiekben mindkét oldalon) egy-egy övezet, amelyek profitorientált módon egymással összehangoltan működnek ez a régió gazdaságának egyik motorja lenne.

A magyar–román együttműködés határon átnyúló fejlődésének ígéretes bázisát jelentő *BVÖ lehetséges vidékfejlesztő hatásai* máris jelentkeznek a határ mindkét oldalán, s ezek várhatóan megalapozzák a berettyóújfalui kistérség egészének társadalmi-gazdasági fejlődését, közvetve pedig hatással lesz az elmaradott bihari falvak életére is. Az eddig lezajlott előzetes tárgyalások során, amelyek a BVÖ-ben érdekelt *magyar önkormányzatok és szervezetek képviselői, valamint a román oldal – Bihor megye és Nagyvárad* – szakemberei között zajlottak le, fény derült arra, hogy a román fél egyetért a BVÖ céljaival, támogatja az ez irányú magyar elképzeléseket, és hajlandó kiépíteni a két ország közötti, információs kapcsolatrendszerét, amely elengedhetetlen feltétele a későbbi konkrét lépések megtételének. A gazdasági élet szereplői, a társszervezetek, a kamarák stb. máris konkrét lépéseket tettek a szoros együttműködésre. A BVÖ a magyar–román együttműködés ígéretes bázisa, különösen ami az élelmiszer-gazdasági kapcsolatok fejlődését illeti (*Baranyi B. 2001a, 2001b*).

A kifejtettek alapján is megállapítható, hogy a három kisebb *kelet-magyarországi euroregionális együttműködés* (a Hajdú-Bihar–Bihar, a Bihar–Bihar Eurorégió és az Interregio) és a hozzájuk kapcsolódó *vállalkozói övezetek működési területén*, a rendszerváltás óta eltelt időszakban a *határon átnyúló kapcsolatok fejlődése pozitív irányt vett*. Az intézményi keretek között zajló kulturális, oktatási kapcsolatok egyaránt bővültek, de jelentős elmozdulás történt a gazdasági kooperációk terén is. Mindazonáltal sem a Hajdú-Bihar–Bihar megyei szintű, sem a Bihar–Bihar határ menti kistérségi szintű együttműködés, sem a hozzájuk kapcsolódó Bihari Vállalkozási Övezet mindezekig a szomszédos országok irányába még nem hozott igazi áttörést, különösen ami a gazdasági együttműködés különböző szintjeit illeti. Ebben a tökeszegény térségben a viszonylag fiatal, új euroregionális szervezetektől, valamint a helyüket kereső gazdasági övezetektől, ipari parkoktól rövid távon nem lehet gyökeres fordulatot várni, ma még sokkal inkább egy olyan lehetőség, amely hosszabb távon – akár több évtized távlatában – képes lehet a bihari térség gazdaságának egyik motorjává és a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok dinamizáló tényezőjévé válni a magyar-román államhatár mindkét oldalán.

Bihari tapasztalatok és az interregionális együttműködés egyéb lehetséges szintjei

A magyar területi tudományok képviselői közül már a kilencvenes évek derekán voltak olyanok, akik megkülönböztetett hangsúlyt helyeztek a *határ menti nagyvárosoknak, regionális centrumoknak és paracentrumoknak a nemzetközi, illetőleg regionális-interregionális együttműködésben játszott szerepére*, valamint a potenciális eurorégiók létrejöttében várható közreműködésére. Később az osztrák-magyar határ menti együttműködés, valamint a Nyugat-Dunántúl egészére vonatkozó vizsgálatok alapján a *potenciális eurorégiók összekapcsolásának lehetséges szintjeit* illetően olyan fontos és újszerű megállapítások születtek, amelyek érvényessége feltétlenül kiterjeszthető az ország keleti államhatárai mentén formálódó új euroregionális együttműködésekre is. Csak helyeselni lehet azokat az álláspontokat, amelyek szerint az országhatárok mentén „*mini eurorégiók*” hálózatának a létrejöttét kell ösztönözni, hiszen elsődlegesen *település-település, város-város, kistérség-kistérség, kistérség-járás* szintjén segítik elő az együttműködések. Az ilyen típusú, kisebb kiterjedésű, egyszersmind mozgékonyabb és konkrétabb együttműködések sokkal inkább tartós alapját, szilárd pillérét teremthetik meg az eurorégiók megszerveződésének. Nyilvánvaló ugyanis, hogy bármilyen meglévő vagy éppen szerveződő (potenciális) eurorégió valós regionális fejlesztő hatásokat csak akkor képes kifejteni, ha a közreműködő települések és térségek az együtt-

működésben megtalálják a saját és közös érdekeiket. Az érdekérvényesítés konkrét képviselőjére pedig leginkább a határ menti települési és térségi önkormányzatok, középszintű intézmények és szervezetek az alkalmasak (Golobics P. 1996, Rechmitzer J. 1999a).

Az elmondottak is azt támasztják alá, hogy a határon átnyúló regionális együttműködésben az euroregionális szerveződések mellett – akár annak keretei között – meghatározó szerephez jutnak a határ régiók *egyres kistérségei, településegységei és -szövetségei*, de leginkább a *határ menti nagyvárosok, az ún. centrumvárosok*. Ezért is annyira fontos, hogy a nagy ívű szervezeti rendszerek (eurorégiók) létrehozásán túl a *kistérség-település, város-város érintkezések* vagy *város-szövetségek* jöjjenek létre (4. ábra). Ebben a dimenzióban a kihívásoknak főként a regionális centrumvárosok és egyes paracentrumok felelnek meg, igaz ma még eltérő színvonalon. A kelet-magyarországi határszakaszokon, akárcsak Magyarország államhatárai mentén, az ismert történelmi okok (pl. Trianon) miatt ugyanis hasonló nagyságú, szerepkörű, korábban egymást jól kiegészítő városgyűrűk találhatóak a határ két oldalán, ezek hálózatba szervezése – elsőként az infrastrukturális rendszerek megújításával – lehetséges, és nagy lendületet nyújtana a határ menti együttműködéseknek (Rechmitzer J. 1999a, 1999b).

A határon átnyúló együttműködések stratégiai kapcsolódási pontját Kelet-Magyarország számára a szlovák-ukrán-román-magyar határ régiók jelentik, döntően a város-város kapcsolatokra alapozva. A kelet-magyarországi határon átnyúló együttműködések kapcsolódási pontjainak intézményi kereteit jelen pillanatban a két nagy eurorégió, valamint a meglévő és formálódó új interregionális szervezetek és város-város kapcsolatok alkotják, illetve adhatják a jövőben is. A magyar-román határ régió északi része szoros szálakkal kötődik a Miskolc-Kassa térségre épülő multiregionális együttműködéshez, ám a közeli nagyközpontok (Nyíregyháza, Debrecen, Szeged, Ungvár, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár) tartós és sokoldalú intézményi kapcsolatai nélkül itt sem formálódhat ki a kapcsolatok magasabb szintjét jelentő *egységes térszerkezet*. A magyar-román határ régió déli felében található nagyközpontok is eredményesen működhetnek együtt. Ilyen például többek között Szeged, Békéscsaba, vagy éppen a *policentrikus közép-békési településegységek*, illetve Arad, Temesvár rendelkeznek olyan adottságokkal, amelyek alkalmasak a hálózati rendszerek kiépítésére és az újszerű kooperációk fogadására.

4. ábra. Potenciális és formálódó határregiók, interregionális együttműködések
 Forrás: MTA RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet, Győr

A Kárpátok Eurorégió egy országnyi területet és népességet kíván átfogni, miközben a szervezetet alkotó területi egységek nem rendelkeznek számottevő erőforrással a kapcsolatok elemi egységeinek fejlesztéséhez sem. A keleti-délkeleti államhatárok szláv térségében hasonló nehézségekkel küzd a Duna-Körös-Maros-Tisza multiregionális együttműködés is. A két óriásrégió példája is arra int, hogy célravezetőbb a város-város, kistérségi és településközi kapcsolatrendszer erősítése, mert ezek stabilitása esetén a nagyobb együttműködések biztosabb alapon működhetnek. Az egykori történelmi Bihar magyar és román oldali területeinek együttműködése ebből a szempontból is példaértékű lehet, különösen ami a trianoni határok által mesterségesen elválasztott, illetve szétszakított gazdasági, infrastrukturális és egyéb, egykor szervesen összetartozó térségi funkciók szorosabbra fűzését, tágabb értelemben pedig a határon átívelő kapcsolatok erősítését illeti az egységesülő Európában. A ma még meglehetősen inkább csak kvázi eurorégióként tevékenykedő két bihari interregionális együttműködés, a Hajdú-Bihar-Bihar és a Bihar-Bihar Eurorégió a határ menti hosszabb távra szóló kistérségi kapcsolatok fejlődésének mindenesetre ígéretes kiindulási bázisa lehet a jövőben.

- Baranyi B. 1998: A határon átnyúló kapcsolatok szerepe az agrárgazdaság versenyképességének erősítésében a Bihari Vállalkozási Övezet működési területén. – *A versenyképes magyar agrárgazdaság az évezred küszöbén*. I. köt. Ökonómia. XL. Georgikon Napok. 1998. szeptember 24–25. Összeáll.: Sényi P.-né, Keszthely, Pannon Agrártudományi Egyetem. pp. 299–304.
- Baranyi, B.–Balesók, I.–Dancs, L.–Mező, B. 1999: *Borderland Situation and Peripherality in the Nos-Eastern Part of the Great Hungarian Plain*. Pécs, Centre for Regional Studies. (Discussion Papers, 31.).
- Baranyi B. (szerk.) 2001: *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja.
- Baranyi B. 2001a: A határmenti térség és a határon átnyúló kapcsolatok fejlődésének esélyei. – *A határmentiség kérdőjelei az Északkelet-Alföldön*. Szerk.: Baranyi B. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja. pp. 338–368.
- Baranyi B. 2001b: „Maradék Biharország” fővárosából az ország keleti kapuja – Berettyóújfalú megújuló szerepkörben. – *Bihari Diéta III*. Szerk.: Matolcsi L. Debrecen, Ethnica. pp. 52–72.
- Baranyi B. 2002a: Euroregionális szervezetek és új interregionális szerveződések Magyarország keleti államhatárai mentén. – *Magyar Tudomány*. 2002. 11. pp. 1505–1518.
- Baranyi B. 2002b: *Before Schengen – Ready for Schengen*. Euroregional Organisations and New Interregional Formations at the Eastern Borders of Hungary. Pécs, Centre for Regional Studies. (Discussion Papers, 38.).
- Baranyi, B. 2003: Euroregional organisations and formations on the eastern borders of Hungary. – *European Spatial Research and Policy*. 2003. 1. 85–94. p.
- Baranyi B. 2003a: Schengen árnyékában – euroregionális szervezetek és a határon átnyúló együttműködés kérdései Magyarország keleti államhatárai mentén. – *Határok és határmentiség az átalakuló Közép-Európában*. Nemzetközi tudományos konferencia 2002. szeptember 30.–október 1. Szerk.: Süli-Zakar I. Debrecen, DE Kossuth K. pp. 83–93.
- Baranyi B. 2003b: A határmentiség dimenziói Magyarország keleti államhatárai mentén. Akadémiai doktori értekezés. Debrecen. 320 p. Kézirat.
- Béres Cs.–Süli-Zakar I. 1990: *Bihar*. Térbeli hátrányok – társadalmi problémák. Debrecen–Berettyóújfalú.
- Bihar-Bihor Eurorégió 2002: *A Bihar-Bihor Eurorégió Határon Átnyúló Együttműködés alapszabálya*. Biharkeresztes. Kézirat.
- Czimre K. 2001: A Kárpátok Eurorégió nemzetközi kapcsolatai az együttműködés elmélyülésének tükrében. – *10 éves a Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék*. Debrecen, DE Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék. pp. 59–67.
- Golobics P. 1996: A határ menti térségek városainak szerepe az interregionális együttműködésben Magyarországon. – *Határon innen – határon túl*. Szerk.: Pál Á., Szónokyné Ancsin G. Szeged, JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék, JGYFT Földrajzi Tanszék. pp. 224–230.
- Hajdú-Bihar–Bihor Eurorégió 2002: *Együttműködési megállapodás*. Oradea-Nagyvárad
- Horváth Gy. 1998: *Európai regionális politika*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus. (Dialóg Campus Szakkönyvek).
- Illés I. 1993: A Kárpátok Eurorégió. – *Valóság*. 6. pp. 12–19.
- Mendöl F. 1938: Bihar-vármegye földrajza. – *Bihar vármegye*. Szerk.: Nadányi Z. Budapest. (Magyar városok és vármegyék monográfiája. 25.).
- Pál Á.–Nagy I. 2000: Társadalmi-gazdasági folyamatok a magyar–jugoszláv határmenti térségekben. – *Globalitás, lokálitás, regionalitás*. Tiszteletkötet Golobics Pál tanár úr 60. születésnapjára. Szerk.: Szukk O., Tóth J. Pécs, PTE Természettudományi Kar Földrajzi Intézet. pp. 231–244.

- Rechnitzer J. 1997a: Eurorégió vázlatok a magyar–osztrák–szlovák határ menti térségekben. – *Tér és Társadalom*. 1997. 2. pp. 29–58.
- Rechnitzer J. 1997b: *Az osztrák–magyar határ menti együttműködések tapasztalatai*. Győr, MTA Regionális Kutatások Központja Nyugat-Dunántúli Tudományos Intézet. (Közlemények. 50.).
- Rechnitzer J. 1999a: Országhatár menti együttműködések, mint a területfejlesztés új stratégiai irányai. – *Határok és régiók*. Nemzetközi Földrajzi Tudományos Konferencia. Szeged 1999. november 29-30. Szerk.: Szónokyné Ancsin G. Szeged, SZTE Természettudományi Kar Gazdaság és Társadalomföldrajz Tanszék. pp. 7–23.
- Rechnitzer J. 1999b: Határ menti együttműködések Európában és Magyarországon. – *Elváltak és összeköt – a határ*. Társadalmi-gazdasági változások az osztrák–magyar határ menti térségekben. Szerk.: Nárαι M., Rechnitzer J. Pécs–Győr, MTA Regionális Kutatások Központja. pp. 9–72.
- Scott, J. 1997: A határmenti együttműködés nemzetközi rendszerei. – *Tér és Társadalom*. 3. pp. 117–131.
- Süli-Zakar I. 1998: Eurorégiókról dióhéjban. – *A Kárpátok Eurorégió 5 éve*. Nyiregyháza. pp. 52–55.
- Tóth J.–Golobics P. 1996: Régiók és interregionális kapcsolatok a Kárpát-medencében. – *A Kárpát-medence történeti földrajza*. Szerk.: Frisnyák S. Nyiregyháza, MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testülete, Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajzi Tanszék. pp. 107–119.
- Tóth J. 1996: A Kárpát-medence és a nemzetközi regionális együttműködés. – *Határon innen – határon túl*. Szerk.: Pál Á., Szónokyné Ancsin G. Szeged, JATE Gazdasági Földrajzi Tanszék, JGYFI Földrajzi Tanszék. pp. 27–43.
- Tóth J. 1997: Régiók a Kárpát-medencében. – *Európa politikai földrajza*. Szerk.: Pap N.,
- Tóth J., Pécs, JPTE Általános Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék, JPTE TK Kiadói Iroda. pp. 223–236.

ÚJ EUROREGIONÁLIS SZERVEZETEK, MINT A MAGYAR–ROMÁN HATÁRON ÁTNYÚLÓ EGYÜTTMŰKÖDÉSEK LEHETSÉGES SZÍNTEREI A BIHARI TÉRSÉGBEN**

Az eurointegrációs folyamatok új kihívásai

Az 1920-ban Trianonban megvont és a Kárpát-medencét végletesen megosztó új politikai államhatárok reményteljes irányba fejlődő régiókezdeményeket szabdaltak részekre. A két világháború közötti szembenállás is mindenfajta interregionális együttműködés akadályává vált az új határok mögött berendezkedő – főként Magyarországgal szemben bizalmatlan – nemzetek részéről. De a magyar vezetés amúgyis eleve ideiglenesnek tekintette a kialakult helyzetet, és nem tett jelentős lépéseket a regionális központok nélkül maradt határ menti periférikus területek felzárkóztatására. Ezen az állapoton a II. világháború alatti területmódosítások sem változtattak jelentősen, sőt a háború után, az egykori Szovjetunió befolyásának erősödésével a térségben a határok átjárhatósága még körülményesebb lett. Az 1980-as és 1990-es évek fordulóján Kelet-Közép-Európában bekövetkezett politikai rendszerváltás új lehetőségeket nyitott a Kárpát-medencében is. A vasfüggöny megszűnése az államhatárok merev elválasztó szerepének enyhülésével és a határon átnyúló kapcsolatok kiszélesítésének lehetőségével kecsegtetett ebben a súlyos történelmi-politikai, gazdasági-társadalmi és etnikai problémákkal terhelt térségben is. (Tóth J.–Golobics P. 1996, Tóth J. 1997).

A várakozások azonban még mindig csak részben igazolódtak be Magyarország államhatárai mentén, különösen az Alföld északkeleti részén, ahol a *határok nehézkes átjárhatósága* – átvitt értelemben mindenképpen – megmaradt. A periférikus északkelet-alföldi határ menti területek határközeli fekvésük ellenére szinte alig kerültek kapcsolatba a nemzetközi gazdasággal. Magyarország 1999. évi NATO csatlakozása után és a közelgő EU-tagság miatt is alapvető érdeke fűződik a keleti határok „megnyitásához”. Az sem mellékes viszont, hogy a megfelelő módon átjárható határok megteremtéséhez, a határon átívelő kapcsolatok fejlesztéséhez a szomszédos országok együttműködésére is szükség van, ám sokszor problémákat vet fel a kapcsolatépítésben a trianoni határmódosítások nyomán

* A szerző a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet Debreceni Osztályának tudományos osztályvezetője, kandidátus.

** A tanulmány az OTKA T. 031943. sz. kutatási program támogatásával készült.

a keleti határokon kívül rekedt nagylétszámú magyar kisebbség pusztá léte is. A szomszédos államok hivatalos politikai körei gyakorta látnak még ma is veszélyt Magyarország és a határon túli magyarság szorosabb együttműködésében.

A fentiek miatt is és az eurointegrációs folyamatok új kihívásaira való tekintettel mára minden, a határon átnyúló kapcsolatok helyzetét, fejlesztésének lehetőségeit és esélyeit érintő kérdésnek megnőtt a jelentősége, különösen ami Magyarország keleti államhatárait illeti. Az uniós csatlakozás eredményeként ugyanis belátható időn belül a magyar–román és a magyar–ukrán határszakasz egyben az Európai Unió külső határai lesznek, amelyek mentén az államhatárok elválasztó szerepe nagy valószínűséggel átmenetileg még erősödhet is. Ez pedig igen káros lehet a *szomszédsági kapcsolatok alakulására* és a *határon túli magyarságra* nézve egyaránt. Az egyének, az áruk szabad mozgását az új helyzet – hosszabb ideig minden bizonnyal – inkább gátolja majd, mint segíti. Ezért mindenképpen olyan feltételek és körülmények megteremtésére kell törekedni az EU-csatlakozás során, amelyek a lehetőségek szerinti minimumra csökkentik az anyaország határain kívül élő magyarságra nehezedő negatív következményeket.

A schengeni határvonás hátrányos következményeinek a minimalizálásában, a határon átívelő kapcsolatok erősítésében játszhatnak megkülönböztetett szerepet többek között azok a nagy *euroregionális szervezetek* és egyéb *interregionális szerveződések*, amelyek szép számmal vannak jelen Magyarország keleti államhatárai mentén és amelyeknek a határon átnyúló együttműködésben meglévő valós vagy potenciális funkcióik akkor sem lebecsülhetők, ha ma még tevékenységük formális keretei erősebbek, mint működésük, tényleges tartalmi összetevői. Magyarország keleti felének külön sajátossága az, hogy itt alakult meg legkorábban egy öt ország együttműködésére alapozott euroregionális szervezet, a *Kárpátok Eurorégió* (1993), s a délkelet-magyarországi határövezetben tevékenykedik 1997 óta a magyarországi három nagy eurorégió közül a másodikként létrejött *Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió*, s immár háromra emelkedett az egyéb kistérségi típusú interregionális szervezetek száma is (*Interregio, Hajdú-Bihar–Bihar és a Bihar–Bihar Euroregionális Szervezet*). Szerepükkel a működésüket érintő kritikák ellenére a jövőben is számolni kell.

Milyen esélyeket kínálnak Kelet-Magyarország határregiói számára a határon átnyúló kapcsolatok és együttműködések elmélyítésében az *euroregionális szervezetek*? A regionális szerveződések egyik nagy előnye, hogy azt nem korlátozzák sem az egykori, sem a meglévő határok, és így akár több ország területeit magukba foglaló régiók is létrejöhetnek. Miután pedig az EU-ban kiemelt prioritást élvez az elmaradott határ menti régiók fejlesztésének és felzárkózásának elősegítése, ezért a *határokon átívelő regionális szerveződéseknek* a közös fellépés lehetősége miatt még inkább *léttérdeke az együttműködés*. Kelet-Közép-Európa tagjelölt országaiban a nemzetközi irányítású euroregionális együttműködéseknek még nagyobb a szerepük

(ennek felismerését jelezte többek között a PHARE CBC program beindítása is 1996-ban), mivel maguk is komolyan befolyásolhatják a kapcsolatok alakulását és szervező tevékenységükkel jelentősen erősíthetik a szerződő felek *határterületeinek kohézióját*.

A határon átnyúló struktúrák intézményi háttere Magyarországon gyakorlatilag minden határszakaszon megvalósult. A *Madridi Keretegyezmény aláírása* (1980), majd hatálybalépése (1982) óta valóságos interregionális együttműködési láz, euroregionális szervezetek létesítését célzó alapítási hullám söpört végig az ország államhatárai mentén. A nagy számban létrejövő új szerveződések és együttműködések esetlegességét is jelzi, hogy sok olyan problémával küszködnek, amelyek akadályozzák hatékony működésüket. Ilyen gondot jelent többek között a rendkívül sokféle szervezeti felépítés és szereplői kör, a túlságos nagyvonalúsággal és általánosan megfogalmazott feladatok, illetve a hozzájuk kapcsolt szerény finanszírozási lehetőségek. A kapcsolatrendszerek intézményesülésének eddigi csúcspontját mindazonáltal Kelet-Közép-Európában is az *euroregionális* (az EU-val nem határos, de ezt a nevet jogosultán használó) *szervezetek* születése jelentette. Az eurorégióknak méretei, területisége, térszerkezeti elhelyezkedése és kapcsolata alapján két jellegzetesebb típusa különböztethető meg. Az egyik az ún. *nagyrégiós modell*, a másik pedig a *kisrégiós modell*. Az elsőt akár tartományi vagy megyei modellnek is lehetne nevezni, abból kiindulva, hogy két vagy több szomszédos vagy közeli ország középszintű területi egységeit, tartományait, régióit (NUTS 2), illetve kisebb regionális területi egységeit, például megyéit (NUTS 3) magában foglaló nagy kiterjedésű euroregionális szervezetek (pl. Kárpátok Eurorégió). A másik, *városi vonzáskörzeti modellnek* is nevezhető eurorégiós szerveződés, a kisrégió erőteljesebben épít a közvetlen kétoldalú kistérségi (NUTS 4) vagy *város-város – települési* (NUTS 5) kapcsolatokra, eleve kisebb térségben gondolkodva a régió területi összefüggéseit zártabban közvetíti, miközben megőrzi a nagyrégiós modell számos stratégiai elemét (ld. *Interregio, Hajdú-Bihar–Bihar, illetve Bihar–Bihar Eurorégió*) (Rechnitzer J. 1997a).

Az interregionális szerveződések révén mindenekelőtt Nyugat-Európában – olykor már a kontinens keleti felében is – egyre jobban erősödik az ún. *euroregionális szemlélet*, amely szerint a jövő Európája nemcsak a nemzetállamok, hanem az azonos gazdasági érdekeltiségű (határ menti) területekből kialakított „*Régiók Európájaként*” is értelmezhető. A határok meghaladásából, az euroregionális együttműködésből számos előnye származhat nemcsak a határ menti térségeknek, de a nemzetállamoknak is: a határ menti régiók megismerik egymást, amely egymás jobb megértéséhez vezet (*civil szint*), a helyi önkormányzatok és hatalmak megismerik egymás működését és együttműködnek (*intézményi szint*), a kis és középvállalkozások gazdasági szervezetek, kamarák közötti együttműködéseknek munkahelyteremtő hatása van (*gazdasági szint*), lehetőse-